

Florin Sterian

INVENTAR AL METODELOR DE DEFINIRE LEXICOGRAFICĂ

Metalexicografia este, după cum se știe, o disciplină care a început să fie conștientizată de sine stătător în cadrul lingvisticii abia din a doua jumătate a secolului trecut. Desigur, construirea lexicoanelor are o vechime demonstrat multimilenară, iar problematica definiției se raportează la o istorie ce merge până la Aristotel.

Însă scopul întreprinderii de față are în vedere o trecere în revistă a unora dintre cele mai importante teoretizări privind metodele prin care se poate construi definiția lexicografică, teoretizări aparținând, după cum spuneam la început, ultimelor decenii.

Una dintre primele și în același timp cele mai complexe dezvoltări privind metodele prin care se concretizează definiția lexicografică îi aparține cercetătoarei franceze Josette Rey-Debove (*Étude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains*, The Hague, Paris, Mouton, 1971)¹. Astfel, prima distincție cu care operează Rey-Debove o constituie, folosind o terminologie poate improprie astăzi, cea între definițiile construite în **metalimbă a conținutului** și definițiile realizate în **metalimbă a semnului**. Fără a intra în amănunte care nu fac obiectul expres al demersului nostru, facem precizarea că în cazul primului tip de definiții se procedează la descrierea *conținutului definitului în termeni de conținut*, în timp ce al doilea tip de definiții informează asupra *semnului*.

I. La rândul lor, definițiile construite în metalimbă a conținutului se împart în două categorii: definiții **substanțiale** și definiții **relaționale**. Definițiile substanțiale sunt cele care au în vedere substanța definitului, în timp ce relaționale se numesc acele definiții care exprimă relația ce se realizează între definit și un alt cuvânt care îl califică, prin intermediul unui instrument gramatical.

1. Definițiile substanțiale sunt categorizate și ele, după modul cum se realizează:

a) prin cuvânt **sinonim**².

¹ O tipologie a definiției anterioară a fost întocmită de Richard Robinson (*Definition*, Oxford, 1950). Iată, apud Uriel Weinrich (*La définition lexicographique dans la sémantique descriptive*, în „Langages”, 19, septembre 1970, p. 83–84), care ar fi metodele decelate de Robinson: sinonimică, analitică, de sinteză, denotativă, demonstrativă (ostensivă), prin implicație (contextuală), prezentând o regulă.

² Acest subiect ne propunem a-l dezvolta separat, într-o lucrare viitoare.

Acestea pot avea în vedere:

– substantive:

NATRIU (Chim.) Sodiu.³

– verbe:

SUCOMBA (Livr.) A muri, a deceda.

– adjective:

HIPODERMIC (Anat.) Subcutanat.

– adverbe:

NICIUNDE Nicăieri.

b) prin **incluziune** (presupunând ceea ce Rey-Debove numește un *incluant*).

Este vorba de procesul de desemnare, în linii generale, a ceea ce Aristotel numea *gen proxim* și *diferență specifică*. Categoria gramaticală căreia i se aplică acest tip de definiție este desigur, substantivul:

DREPTUNGHI Patrulater care are toate unghiurile drepte și laturile opuse egale.

În ceea ce privește alte categorii gramaticale, Rey-Debove vorbește de extinderea noțiunii de incluziune, deoarece, spune aceasta, definiția nu se raportează la definit prin copula „este” (ca în cazul definițiilor nominale), ci prin „semnifică”.

Este cazul verbului:

NAVIGA A se deplasa pe apă.

și mult mai puțin frecvent al adjectivului:

ENORM Foarte mare.

sau al adverbului:

DIS-DE-DIMINEAȚĂ Foarte de dimineață.

c) prin **analiză** (presupunând așa-numiții *falși incluanti*).

Rey-Debove are aici în vedere cazul în care, atunci când se practică o lectură a „minimei incluziuni”, predicția devine falsă, doar lectura în integralitate fiind adevărată. Astfel, dacă avem în vedere definiția:

JUSTIȚIE Totalitatea organelor de jurisdicție dintr-un stat.

nu se poate accepta ca adevărat enunțul cuprinzând incluziunea minimă „Justiția este o totalitate”.

În afară de substantive (exemplul de mai sus), definiții de acest fel se pot întâlni și în cazul verbelor:

APLANA A face să dispară o neînțelegere, un conflict etc.

al adjectivelor:

ALEGORIC Caracteristic alegoriei.

sau chiar al adverbelor:

MATEMATICEȘTE (Astăzi rar) Conform cu procedeele întrebuintate în matematică.

d) prin **opozitie**.

³ Menționăm că exemplele folosite care nu citează sursa sunt extrase din *DEX*. De asemenea, ținem să precizăm, cu acest prilej, că punctul nostru de interes îl reprezintă dicționarul explicativ unilingv general, iar lucrările la care ne raportăm sunt elaborate sub egida Academiei Române (*DA*, *DLR*, *DL*, *DM*, *DEX*, *MDA* – legenda siglelor utilizate, notorii, de altfel, se găsește la sfârșitul lucrării noastre).

În cazul substantivului, definiția se realizează cu ajutorul privativelor:

MIATONIE (Med.) Absență a tonusului muscular.

(Trebuie remarcat faptul că acest tip de definiție poate fi încadrat în aceeași măsură și în categoria precedentă, cea presupunând falși incluanți.)

De asemenea, se poate întâlni și în cazul verbului:

AJUNA A nu mânca nimic.

sau al adjectivului:

CADUC Lipsit de trăinicie.

2. Definiții relaționale.

În primul rând trebuie spus că e vorba de o metodă de definire ce nu poate fi întâlnită în cazul substantivului și în cel al verbului, aceste categorii gramaticale făcând obiectul definițiilor substanțiale (sau, eventual, al definițiilor realizate în metalimbaj al semnului, după cum vom arăta puțin mai jos).

Definițiile relaționale sunt împărțite și ele de către Rey-Debove în:

a) definiții **relative**.

Acest tip de definiție reprezintă apanajul adjectivului:

ACTIV Care participă (în mod efectiv) la o acțiune.

b) definiții realizate cu ajutorul unei **prepoziții**.

Cuvintele definite astfel pot fi adjective:

AUTOMOBILISTIC De automobilism.

și adverbe:

DEVREME De timpuriu, din timp.

II. În ceea ce privește definițiile numite de către Rey-Debove ca fiind realizate în metalimbaj al semnului, trebuie spus că acestea se deosebesc fundamental de definițiile prezentate până acum prin faptul că nu sunt substituibile definitului în vorbire.

Definiții firești în metalimbaj al semnului sunt, desigur, cele realizate pentru prepoziții și conjuncții, articole și pronume de diverse tipuri, precum și pentru interjecții. Verbele, pe de altă parte, nu sunt niciodată definite astfel. Referitor la substantive, lucrurile sunt mai nuanțate. Dacă, în ceea ce privește diminutivele, augmentativele și chiar numele generice există o justificare pentru utilizarea definiției metalingvistice:

ARDEIAȘ Diminutiv al lui *ardei*.

BEȚIVAN Augmentativ al lui *bețiv*.

BACTERIOZĂ Nume generic dat bolilor produse de bacterii la om, plante și animale.

sunt mai greu de înțeles situațiile în care apar definiții de genul:

ADVENTISM Numele unei doctrine religioase practicate de o sectă creștină [...].

sau

MATRIARHAT Denumire a perioadei comunei primitive, caracterizată prin stabilirea apartenenței la gintă pe linia descendenței materne.

(Așa stând lucrurile, nu putem să nu remarcăm faptul că ORICE substantiv ar putea primi o definiție care să înceapă cu „numele” sau „denumire”!)

O altă sistematizare interesantă a metodologiei de definire lexicografică pe care am dori să o prezentăm aici este cea a lui Robert Martin (*Pour une logique du sens*, Paris, Presses Universitaires de France, 1983). Astfel, Martin delimitează două tipuri principale de definiții: **parafrastice** și **metalingvistice**.

I. În ceea ce privește definițiile parafrastice, acestea sunt subcategorizate după cum urmează:

1. Definiții **hiperonimice**, care pot fi, la rândul lor, de trei tipuri:

a) definiții **pozitive**:

ABDICA A renunța la tron.

b) definiții **negative** (sau **antonimice**):

IGNORA A nu ști nimic, a nu cunoaște ceva.

c) definiții **conjunționale**:

COȘCOVI (Despre tencuiala sau varul de pe pereți, despre furnirul de pe mobilă etc.) A se ridica, a se dezlipi și a se plesni din cauza căldurii, a umezelii etc.

2. Definiții **metonimice**.

Sunt definițiile în care, arată Martin, în loc să se folosească incluziunea sau implicația, adică o procedură hiperonimică, se stabilește un raport de metonimie. Acest raport poate fi realizat prin:

a) utilizarea unor vocabule precum „parte”, „bucată” etc.:

ALERGOLOGIE Parte a medicinei care se ocupă cu procesele și cu bolile de natură alergică.

BRAȚ Segment al membrului superior cuprins între corp și umăr.

GARF Bucată de carne de porc din porțiunea primelor vertebre.

b) intermediul unor vocabule precum „ansamblu”, „totalitate”:

ADSTRAT (Lingv.) Totalitatea elementelor străine care se adaugă unui idiom după constituirea lui.

GERIATRIE Ansamblu de mijloace preconizate pentru întârzierea apariției senilității.

De asemenea, se mai poate vorbi și de un caz rar, când avem de-a face cu metonimie privativă:

TRUNCHI Trupul unui om, fără cap și fără membre.

3. Definiții **derivaționale**.

Acest tip de definiții utilizează, după cum spune Martin, proceduri morfologice simple:

AERODINAMICITATE Caracter aerodinamic.

ACHIZITIV Referitor la o achiziție.

ABDICARE Acțiunea de a *abdica*.

4. Definiții **aproximative**.

Sunt definiții care izează de indicatori de tipul „un fel de”:

BUZUNAR Un fel de pungă interioară cusută la haine, în care se țin lucruri mărunte.

II. Desigur, Martin ia în considerare și definițiile realizate printr-o singură vocabulă (un cuvânt sinonim), pe care le numește definiții **non-parafrastice**.

III. În ceea ce privește definițiile metalingvistice, autorul nu insistă pe vreo detaliere a subiectului, iar noi vom spune că ele se confundă cu ceea ce Rey-Debove numea definiții realizate în metalimbă a semnului.

Desigur, modul de construcție a definiției lexicografice a fost avut în vedere de mai mulți cercetători din domeniul metalexicografiei, cu contribuții mai mult sau mai puțin relevante ori prin referire la studii anterioare⁴.

În ceea ce ne privește, ne vom raporta aici mai pe larg doar la una dintre încercările de tratare a problematicii metodologiei de definire lexicografică în ansamblul ei. Este vorba de una dintre cele mai recente lucrări care au în vedere și acest subiect – Jean Pruvost, *Les dictionnaires français outils d'une langue et d'une culture*, Paris, Editions Ophrys, 2006.

Primul tip de definiție la care face referire Pruvost este cea de factură aristoteliană (*genus proximum* și *differentia specifica*), și pe care o numește definiție **logică** sau **prin incluziune**. Astfel, dacă avem în vedere definiția:

BIBAN Pește răpitor de apă dulce, cu laturile corpului acoperite cu dungi negre transversale, cu carnea albă, gustoasă.

„pește” reprezintă genul proxim (hiperonimul), iar „răpitor”, „de apă dulce”, „cu laturile corpului acoperite cu dungi negre transversale”, „cu carnea albă, gustoasă” diferența specifică (sau indicatori, sau definișori specifici, după nomenclatura lui Pruvost).

În cazul în care considerăm definiția din *DEX* ca având trăsături semantice suficiente pentru a identifica respectivul pește și numai pe el (obiectiv îndeplinit, apreciem), această definiție s-ar putea numi **suficientă**.

Dacă avem însă în vedere definiția din *DM*:

BIBAN Pește răpitor de apă dulce, cu carnea albă, gustoasă.

ne dăm seama că ea ar putea fi valabilă, spre exemplu, și pentru ȘTIUCĂ. În acest caz, arată Pruvost, avem de-a face cu o definiție **hipospecifică**.

(Trebuie spus însă că definiția nu este de blamat decât într-o anumită măsură, atâta vreme cât este susținută, probabil mai sugestiv decât prin prezentarea unor caracteristici clar diferențiatore, de un desen înfățișând respectivul pește.)

Pe de altă parte, dacă ne raportăm la definiția din *DA*:

BIBAN Pește foarte răpăreț (sic!); trăiește mai ales în apă dulce, dar și în apă sărată; pe spinarea verde-închisă are mai multe dungi late, negre-verzi; în comerț, mai ales ca pește sărat.

suntem în situația în care avem de-a face cu informații de factură semantică sau comentarii enciclopedice care nu sunt neapărat necesare pentru identificarea definitului (în speță, „în comerț, mai ales ca pește sărat”).

În acest caz, se poate vorbi așadar de o definiție **hiperspecifică**.

⁴ Jean Dubois, Claude Dubois, *Introduction à la lexicographie. Le dictionnaire*, Paris, Librairie Larousse, 1971; Giovanna Massariello Merzagora, *La lessicografia*, Bologna, Zanichelli, 1983; Sidney I. Landau, *The Art and Craft of Lexicography*, New York, Charles Scribner's Press, 1984 etc.

Alte tipuri de definiții avute în vedere de Jean Pruvost sunt definițiile **prin echivalență sinonimică sau antonimică**. Nu vom insista, la definiții sinonimice și antonimice (sau negative) ne-am referit puțin mai sus.

Apoi Pruvost vorbește despre definiții **prin legare noțională sau morfologică**. Un exemplu de definiție prin legare noțională ar putea fi:

CUMNAT Fratele sau sora unuia dintre soți în raport cu celălalt soț.

În timp ce legarea morfologică are în vedere definiții precum:

ACȚIONARE Faptul de a *acționa*.

ANATOMIC De anatomie, privitor la anatomie.

CUMULATIV Care cumulează.

E vorba, în fapt, de definițiile pe care Robert Martin le numea derivaționale. Iar motivația pe care o prezintă Pruvost pentru acest tip de definiție ar fi economia de spațiu și evitarea repetiției inutile, în măsura în care cuvântul se găsește într-o proximitate alfabetică pentru a putea permite lectorului să se raporteze fără dificultate la termenul prin intermediul căruia se realizează definiția. (Cine are îndoieli în privința solidității argumentelor autorului este invitat să consulte, spre exemplu, definițiile de la BĂGA și BĂGARE din *MDA*).

De asemenea, Pruvost se referă și la definiții **metalingvistice**, fără însă a aduce noutăți pe această temă față de cele prezentate până acum.

O dihotomie interesantă însă pe care o propune autorul (preluând o distincție introdusă de Robert Martin⁵) este cea între definiții **convenționale** și definiții **naturale**. Astfel, spre exemplu, prin convenție, în lingvistică FONEM reprezintă cea mai mică unitate sonoră a limbii, care are funcțiunea de a diferenția cuvintele între ele, precum și formele gramaticale ale aceluiași cuvânt, după cum, în matematică, DREAPTĂ este linia care unește două puncte din spațiu pe drumul cel mai scurt.

Trecând pe tărâm românesc, trebuie spus că preocupările în domeniu nu sunt deloc generoase. Ele se mărginesc în general la indicațiile mai mult de natură funcțională din prefețele dicționarilor (cea mai elaborată prezentare a modului de construcție a definiției fiind aceea din așa-numita „Fasciculă 0” a *DLR*-ului).

Acestea fiind datele problemei, am ales să ne referim la, poate, cea mai autorizată contribuție de la noi din punctul de vedere al subiectului pe care îl avem în atenție, articolul lui Iorgu Iordan de acum mai bine de o jumătate de secol⁶.

⁵ *La définition «naturelle»*, în „La définition. Actes du Colloque **La définition**, organisé par le CELEX (Centre d'Études du Lexique) de l'Université Paris-Nord (Paris 13, Villetaneuse) à Paris, les 18 et 19 novembre 1988”. Éditeurs: Jacques Chaurand et Francine Mazière, Paris, Librairie Larousse, 1990, p. 86–95.

⁶ *Principes de définition dans les dictionnaires unilingues*, în „Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIIIe Congrès international des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957”, Bucarest, Éditions de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1957, p. 223–234.

Astfel, trebuie spus că Jordan împarte definițiile lexicografice în două mari grupe: definiții **lexicale** și definiții **gramaticale**, în această a doua categorie incluzând, pe lângă augmentative, diminutive, nume colective, și adjectivele cu valoare nominală, adverbele provenind din adjective etc.

În același timp, lingvistul recomandă, pe cât posibil, dublarea definiției numite gramaticală cu definiții lexicale („singurele definiții veritabile”, după exprimarea sa). Pe acestea din urmă le mai numește și definiții **sinonimice** (având aici în vedere atât sinonimia la nivel de cuvânt, cât și sinonimia perifrastică).

De asemenea, nu putem să nu menționăm aici și atenția pe care Angela Bidu-Vrâncianu o acordă felului cum este concepută definiția lexicografică, însă mai mult ca factor de raportare, „vedeta” preocupărilor autoarei constituind-o definiția de natură terminografică, aparținând lexicului specializat⁷.

În continuare, ne vom referi, sumar, și la „adjuvanții” definiției lexicografice, cu rol în înțelegerea cât mai exactă a sensului, în vederea utilizării corecte a definitului în vorbire.

Primul aspect pe care îl luăm în considerare îl reprezintă informațiile (date, în general, între paranteze) care precedă multe dintre definițiile de dicționar, reprezentând judecăți de valoare explicite ale lexicografului în raport cu normele și condițiile de utilizare a definitului respectiv.

Este vorba de așa-numitele *mărci de uzaj*; aici, din rațiuni ce au în vedere sintetismul, ne limităm a le enumera: *diacronice*, *diatopice*, *diaintegrative*, *diamediale*, *diastratice*, *diafazice*, *diatextuale*, *diatehnice*, *diafrecvențiale*, *diaevaluative*, *dianormative*.

O altă modalitate de a veni în sprijinul utilizatorului producției lexicografice, în vederea apropierii cât mai riguroase de înțelegerea exactă a sensului definitului, o reprezintă apelul la exemple de enunțuri conținând definitul în cauză. Acestea pot fi extrase din alte tipărituri (situație în care se află, dintre dicționarele pe care le-am luat ca reper, *DA*, *DLR* și *DL*) sau construite de către lexicograf (spre exemplu, pentru celelalte dicționare avute în vedere, în cazul prepozițiilor și conjuncțiilor, care nu se pot defini decât metalingvistic).

De asemenea, există și dicționare care se bazează pe suportul ilustrațiilor în complinirea sensului. Prezentăm, de asemenea numai prin enumerare, o tipologie a ilustrației de factură lexicografică (după Jean Pruvost, op. cit.).

a. după maniera de prezentare: ilustrație *monofigurală/polifigurală*, *totală/parțială*, *sintagmatică/paradigmatică*, *scalară/asclară*, *anaforică*;

⁷ *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, București, Editura Universității din București, 2007, p. 48–71. (De asemenea, ținem să menționăm, cu acest prilej, chiar dacă nu face obiectul expres al preocupării noastre, interesul pe care terminografia începe să-l stârnească și la noi – spre exemplu, o tipologie a definiției juridice este prezentată de Adriana Stoichițoiu-Ichim în *Semiotica discursului juridic*, București, Editura Universității din București, 2001, p. 123–130.)

b. după maniera de tratare a informațiilor aduse de referent: *simplă/complexă, terminologică, tipologică, multilaterală, ordonată*.

În ceea ce privește setul de dicționare avut în vedere, lucrările care folosesc ilustrația sunt *DM* și *DEX* (în prima ediție) – acesta din urmă doar în varianta polifigurală și tipologică (planșe inserate).

Și nu putem încheia acest capitol al lucrării noastre fără a menționa și rolul pe care îl au analogiile și asociațiile în susținerea definiției lexicografice.

O referire se impune a fi făcută și la modul de grupare a sensurilor cuvintelor polisemantice. Astfel, se spune adesea⁸, printr-o imagine destinată să concretizeze lucrurile, că există trei tipuri fundamentale de filiație: în lanț, în raze și arborescentă. În primul caz, un sens nou se naște din unul mai vechi, totul formând o linie simplă; în al doilea, unul sau mai multe sensuri ale cuvântului formează centre de iradiere a altor sensuri, noi. În al treilea caz, care a rezultat din combinarea celorlalte două, în unele puncte din structura semantică a cuvântului, filiația se produce în lanț, iar în alte puncte, în raze. (Aceste trei tipuri de filiație se redau cu ajutorul unor semne și procedee tehnice – cifre arabe și romane, litere mari și mici, semne grafice speciale, diverse caractere tipografice ale literelor, spațiere etc.).

Trebuie spus, în ceea ce privește dicționarele avute în vedere, că singura lucrare care face abstracție de un asemenea sistem este *MDA*, care transpune sensurile cuvântului polisemantic – ce-i drept, respectând ordinea în care acestea sunt livrate în dicționarele-mamă (*DA* și *DLR*) – într-o înșiruire ce nu oferă nicio informație cu privire la filiația lor.

În încheiere, am dori să ne raportăm la metodele de definire cu care se operează în logică și să vedem în ce măsură acestea sunt aplicabile în cazul definiției lexicografice. Dintre lucrările consultate care au în vedere această temă⁹ am ales pentru demersul nostru lucrarea colectivă *Dicționar de filozofie*, București, Editura Politică, 1978.

Astfel, în funcție de metoda utilizată, definițiile ar cunoaște următoarele tipuri:

1. Definiții **prin gen proxim și diferență specifică**, care mai sunt numite și definiții *per essentiam*, deoarece dezvăluie însușirile esențiale ale obiectului definit. De precizat că această procedură de definire se poate aplica numai acelor noțiuni care pot fi *specii*. Este un tip de definiție larg răspândit în lexicografie și la care ne-am referit deja, așa că nu vom insista.

⁸ Vezi, spre exemplu, *Introducere la Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă, tomul VI, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965, p. V–XV.

⁹ *Mic dicționar filozofic*. Ediția a II-a, București, Editura Politică, 1973; Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică*. Ediția a II-a, București, Editura Tehnică, 2003 etc.

2. Definiții **genetice**, care arată originea obiectului definiției și procesul prin care a luat naștere:

CATĂR Animal domestic, hibrid rezultat din împerecherea măgarului cu iapa sau a armăsarului cu măgărița.

3. Definiții **constructive**, arătând felul în care, din anumite materiale și cu anumite unelte, poate fi construit un exemplu de lucru ce aparține clasei obiectului definiției:

CĂRĂMIDĂ Material de construcție artificial, având forma unei piese prismatice, obținut dintr-un amestec de argilă, nisip și apă sau din alte materiale (beton, zgură de furnal etc.), uscat la soare sau ars în cuptor.

4. Definiții **operaționale**, care specifică o serie de operații sau experimente (în sens larg) ce pot fi făcute pentru a ști dacă obiectul definiției este ceea ce se spune că este, dacă un concept sau un cuvânt este corect folosit sau aplicat:

MUTON¹ (Biol.) Cea mai mică unitate din interiorul unei gene care, dacă e schimbată, poate provoca o mutație.

5. Definiții **enumerative**, care epuizează prin înșiruire obiectele individuale ce participă la sfera definitului:

GEN ♦ Fiecare dintre diviziunile fundamentale în care se împart operele literare și care cuprind creațiile asemănătoare prin modul de a reprezenta realitatea. *Genul epic. Genul liric. Genul dramatic. Genul oratoric.*

(Trebuie precizat că e un tip de definiție uzitat mai ales în dicționarele de factură enciclopedică, exemplul propus identificat în *DEX* reprezentând realmente o excepție.)

6. Definiții **ostensive**, care înșiră elemente ce aparțin extensiunii definitului fără a o epuiza însă, adică oprindu-se doar la câteva exemple considerate reprezentative, relevante, pentru a ne da seama ce este definitul:

CANID (La pl.) Familie de mamifere carnivore digitigrade, cu gheare neretractile și cu patru degete la picioarele dinainte și cu cinci la cele din spate, din care fac parte lupul, vulpea, șacalul etc.

7. Definiții **de precizare**, care arată că într-un anumit context, din totalitatea sensurilor sale posibile un cuvânt va fi folosit numai cu un anumit înțeles:

AMENINȚARE (Jur.) Infracțiune care constă în alarmarea unei persoane, prin manifestarea intenției de a săvârși, față de ea sau față de o rudă apropiată, o infracțiune sau o faptă păgubitoare.

8. Definiții **abreviative**, care oferă o expresie prescurtată, mai convenabilă, în locul uneia mai complicate și mai greu de folosit. În lexicografie, nu este, în fapt, o definiție propriu-zisă:

KILOCALORIE Unitate de măsură pentru energia termică, egală cu o mie de calorii; calorie mare. [Abreviat: *kcal*].

9. Definiții **prin sinonimie**. La acest tip de definiție ne-am referit deja.

Desigur, mai pot fi avute în vedere și alte tipuri de definiții: **enciclopedice**, **accidentale**, **vagi**, **alternative** (un exemplu pentru acest din urmă tip îl reprezintă, în cazul definirii plantelor și animalelor, indicarea, în continuitatea definiției, a

numelor latinești ale acestora) etc., după cum există, de asemenea, și definiții mixte, care combină modalități de definire prezentate în demersul nostru. La o delimitare interesantă procedează, spre exemplu, și Emanuel Vasiliu¹⁰, care distinge între definiții **științifice** și **preștiințifice** (sau **uzuale**).

Și mai sunt, firește, și alte aspecte (cum ar fi modul de realizare a definiției în cazul expresiilor și locuțiunilor) sau concepte a căror prezentare (măcar preliminară) ar fi putut face obiectul articolului de față; ne vom opri însă aici, cu intenția de a ne apleca asupra lor într-o preconizat amplă lucrare viitoare.

DICȚIONARE

- DA = *Dicționarul limbii române*. București, Tomul I (partea I: *A–B*, Librăria Socec, 1913; partea II: *C*, Tipografia ziarului „Universul”, 1940; partea III, Fascicula I: *D–de*, „Universul”, 1949); Tomul II (partea I, *F–I*, Imprimeria națională, 1934; partea II, fascicula I: *J–lacustru*, „Universul”, 1937; [partea III]: *Ladă–Iojniță*, [fără editură, fără an], Academia Română.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975 [Supliment: 1988]. Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 1998. Ediție revăzută și adăugită, 2009.
- DL = *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Vol. I–IV, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române. Vol. I (*A–C*): 1955, vol. II (*D–L*): 1956, vol. III (*M–R*): 1957, vol. IV (*S–Z*): 1958.
- DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă, București, Editura Academiei, Tom VI–XIV, 1966–2010.
- DM = *Dicționarul limbii române moderne*, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
- MDA = *Micul dicționar academic*. Vol. I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic. Vol. I (*A–C*): 2001, vol. II (*D–H*): 2002, vol. III (*I–Pr*), IV (*Pr–Z*): 2003.

INVENTAIRE DES MÉTHODES DE LA DÉFINITION LEXICOGRAPHIQUE

(Résumé)

Cet article se propose d’offrir une vue d’ensemble sur la manière de construire la définition lexicographique. Dans ce but, on fait une revue des quelques-unes des œuvres théoriques les plus importantes qui portent sur les méthodes de définition.

En même temps, cette démarche est soutenue par une présentation (par la voie des exemples) des méthodes de construire la définition dans les dictionnaires parus sous l’égide de l’Académie Roumaine, particulièrement dans le *Dictionnaire explicatif de la langue roumaine (DEX)*.

Cuvinte-cheie: metalexicografie, tipuri de definiții, dicționarele Academiei Române.

Mots-clés: metalexicographie, types de définitions, les dictionnaires de l’Académie Roumaine.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

¹⁰ *Definiția sensului sau definiția obiectului?*, în „Studii și cercetări lingvistice”, 37, nr. 2, 1986, p. 85–91.